

מבט על, גיליון 628, 11 בנובמבר 2014

בין המשברים – האם ומתי רוסיה תלחם בדאע"ש

צבי מגן

לא כל המדינות, הנחשבות שותפות פוטנציאליות בקואליציה הלוחמת בדאע"ש, ששות לקחת חלק במאבק. רוסיה ביניהן. על אף מה שנראה כמתבקש, רוסיה לא הצטרפה (עדיין) לשורות הקואליציה, שבהובלת ארצות הברית, ודובריה הרשמיים אינם חוסכים ביקורת מהתנהלות המאבק. מהם שורשיה של מדיניות רוסית זו?

מצבה הבינלאומי של רוסיה אינו במיטבו. בעת הזו, הנהגתה מחפשת דרך לצאת בכבוד, ואולי אף להרוויח הישגים כלכליים ומדיניים, משני המשברים הנמצאים בראש סדר היום הבינלאומי – אוקראינה והמזרח התיכון. בשתי זירות משבר אלה בא לידי ביטוי העימות המתמשך בין רוסיה למערב, שהחמיר במיוחד על רקע ובגין המשבר באוקראינה. בראיית רוסיה, היה זה המערב, קרי ארצות הברית, אשר יזם את המשבר המתמשך באוקראינה – מה שמציב את רוסיה בעמדה בעייתית. חרף הכחשותיה היא נטלה בו חלק פעיל ומעורבותה גרמה לה נזקים מוחשיים. הפסקת האש באוקראינה רעועה, סכנת ההסלמה המתחדשת עודה קיימת, ולמרות סיפוח חצי-האי קרים, אוקראינה התנתקה ממעגל ההשפעה הרוסי. אמנם, טרם נאמרה המילה האחרונה ורוסיה עוד צפויה לשוב ולהפעיל על אוקראינה לחצים על מנת להשיבה לחיקה, אך לפי שעה נפגעו תכניותיה של רוסיה לעצב ולגבש מחדש את האינטרסים שלה במרחב ברית המועצות לשעבר.

יתר על כן, מדינות המערב נקטו נגד רוסיה סנקציות כלכליות במטרה להענישה על מאמציה לשמר את השפעתה באוקראינה. הסנקציות התבררו כקואבות למדי, ואותותיהן ניכרות לעין. סנקציות נוספות צפויות בהמשך, אם לא יחול שינוי במדיניות הרוסית בהקשר זה. מציקה לרוסיה במיוחד המגמה הנמשכת של צניחת מחירי הנפט. אליבא ד'רוסיה, מדובר בתוצאה של מדיניות אמריקאית, שאם לא יחול בה שינוי, היא תגרום נזק הרסני לכלכלה הרוסית המקרטעת. על כן, מעניינה המובהק של רוסיה לאתר פתרון למשבר האוקראיני, וזאת בלי שתיאלץ לוותר על אינטרסים גיאוגרפיים-פוליטיים המנחים את התנהלותה באוקראינה עצמה ואזור ברית המועצות לשעבר כולו.

בעוד רוסיה טרודה בסוגיית אוקראינה והשלכותיה, התפתח במזרח התיכון משבר בעקבות רדיקליזציה מואצת של ארגונים אסלאמיים-סוניים, ששיאו במתקפה שמוביל דאע"ש בסוריה ובעיראק ובהתארגנות הקואליציה הבינלאומית, שתכליתה מאבק ישיר בארגון.

רוסיה מבקשת למלא תפקיד פעיל במתרחש במזרח התיכון לשם השבת מעמדה כשחקן אזורי משפיע ובמסגרת מאמציה לשדרג את מעמדה הבינלאומי. תהפוכות "האביב הערבי" הסבו לרוסיה נזק. בעל הברית המרכזי שלה באזור, בשאר אל-אסד, נחלש משמעותית, והיא איבדה את מאחזיה במדינות צפון אפריקה, במפרץ ובעיראק. ברקע, איראן מנהלת דיאלוג עם ארצות הברית. (ככל שחלף הזמן, ניכר מאמץ רוסי לחדש את השפעתה באזור, זאת באמצעות כינון יחסים, מוצלחים למדי, עם מדינות שלא נמנו עד לאחרונה על תומכיה. מצרים היא הדוגמה המובהקת למגמה זו, ולצידה ירדן, לבנון, ערב הסעודית ומפרציות נוספות). נוסף על כך, רוסיה רואה עצמה כיעד עתידי לפעילות פלגים אסלאמיים, חדורי שאיפה להרחיב את אזורי השפעתם. לאורך השנים נוקטת מוסקווה מדיניות הכלה אקטיבית בתחום זה – מלחמותיה נגד האסלאם הרדיקלי בקווקז המחישו את נחישותה בנדון, אולם אין בידה להביא למיגורה של התופעה. אמנם, דאע"ש משמיע איומים ישירים נגד רוסיה, אך פעילות הקואליציה שבהובלת ארצות הברית הפכה את המאבק בדאע"ש לזירת עימות בין רוסיה לבין המערב.

על רקע זה, ניתן לראות את מדיניותה של רוסיה במזרח התיכון כתגובה לאתגר הניצב בפניה בזירה האסטרטגית הבינלאומית, כשהוא משתלב באתגר הניצב בפניה באזור עצמו: התחרות המתעצמת בין רוסיה למערב, המתנהלת בימים אלה בשתי חזיתות – במזרח אירופה ובמזרח התיכון – הביאה את רוסיה ליצור מוקד מתיחות נוסף במטרה להקל את הלחץ המופעל עליה במזרח אירופה.

רוסיה מנצלת את המתיחות במזרח התיכון, כדי להעתיק את תשומת הלב מהמשבר באוקראינה, ומשום כך היא מסרבת לתמוך בפעילותה של הקואליציה הבינלאומית בסוריה. טיעונים שמשימים דובריה, כדי להצדיק את הימנעותה מהתגייסות למאבק בדאע"ש, "מעוגנים" בחוק הבינלאומי: רוסיה מוחה נגד ההתערבות הצבאית בסוריה ללא מנדט של מועצת הביטחון, ומבלי שהמשטר הסורי הזמין התערבות זו. נימוק נוסף הוא אי-שיתופה של רוסיה, על בסיס מעמד שוויוני לארצות הברית בקבלת ההחלטות העיקריות של הקואליציה בענייני האזור. מעבר לטיעונים אלה מסתתרת כוונה להעלות את המחיר שיידרשו מדינות המערב לשלם על מנת שזו תצטרף לקואליציה. מחד גיסא, רוסיה מצפה להקלה בסנקציות שהוטלו עליה בגין התנהלותה במשבר באוקראינה, ומאידך גיסא היא שואפת לשמר את מעמדה בסוריה באמצעות הגנה על משטרו של אסד.

עם זאת, רוסיה ניצבת בפני צורך מתמיד להתמודד עם האתגר האסלאמי הרדיקלי, וכיום – בדגש על סכנה המתפתחת מכיוון דאע"ש. כדי לבלום איום זה, עליה לשתף פעולה עם הגורמים הבינלאומיים הנלחמים בארגון, בראש ובראשונה עם ארצות הברית ובעלות בריתה. אך מוסקווה טרם גיבשה מענה לדילמה זו, ומשום כך נותרה מחוץ למאבק בדאע"ש ולכן מחוץ למרכז האירועים שבראש סדר היום במזרח התיכון. זה גם ההסבר לכך, שלעיתים נדמה שרוסיה מדברת בשני קולות. רוסיה שומרת על דימוי לוחמני ואף מאתגרת את המערב בהצהרות משתלחות ולדימיר פוטין, למשל, תקף את ארצות הברית על התנהלותה הבלתי מתחשבת ברוסיה בזירה הגלובלית. אך בפועל, הנהגתה של רוסיה תרה אחר פתרונות, בעיקר כאלה שיועילו להסיר את נטל הסנקציות. ואכן, נראה שמתגבר הקול הפייסני, הקורא ליציאה משני המשברים – אוקראינה וזה המתחולל במזרח התיכון – גם יחד.

קלף המיקוח הנמצא בידי רוסיה כיום, הוא המאבק בדאע"ש. מסתמן כי במוסקווה גוברת הכרה בכך שיש לחתור להבנה עם מעצמות המערב, שבמסגרתה תוסר מערכת הסנקציות ויתואם הסדר למשבר באוקראינה, בתמורה להצטרפות רוסיה ללחימה בדאע"ש. האם מעבר לדיון הציבורי בעניין, אכן מתגבש במציאות מהלך בכיוון זה של "החלפות" בין רוסיה למערב, נדע בקרוב. מכל מקום, נראה שהמזרח התיכון, על האתגרים המורכבים שהוא מציג, מזמן לרוסיה לא רק סיכונים, אלא גם סיכויים והזדמנויות.

השלכותיהם של המשברים, שרוסיה מעורבת בהם כך או אחרת, ניכרות גם במישור היחסים בינה לבין ישראל. מערכת היחסים בין המדינות, שהיא לרוב חיובית, זכתה לחיזוק נוסף כאשר שתיהן נמנעו מביקורת הדדית; מצד ישראל נגד רוסיה – בעת שיאו של המשבר באוקראינה, ומצד רוסיה נגד ישראל – בעת מבצע 'צוק איתן'. עתה, נוכח מצוקתה הגוברת של רוסיה בעקבות הסנקציות הכלכליות כלפיה מצד המערב, ניכר עניינה בהרחבת שתוף פעולה כלכלי עם ישראל. זאת, על רקע נכונותה של רוסיה להרחיב את התאום ואת שתוף הפעולה האסטרטגי עם ישראל, במסגרת שאיפתה להגביר את השפעתה על המתרחש במזרח התיכון.